

ודבר ה' מירושלים

מתולדותיו ומפעליו של המחבר הפורה

ומרביץ תורה וידאה

הגאון הצדיק

רבי יואל שוורץ זצלה"ה

מנהל דוחני בישיבת איתרי ומראשי ישיבת דבר ירושלים

ובעל מאות חיבורים בהלכה ואגדה

נלב"ע י"ב אלול התשפ"ב

הרה"ג ישי לסר

הגאון הצדיק רבי יואל שוורץ זצ"ל, שהרביץ תורה בהיכלי תורה ותשובה במשך עשרות בשנים, נודע בכל העולם כמחבר הצנוע העומד מאחורי סדרת ספרים מרשימה אשר נתבצר לה מקום של כבוד בארון הספרים היהודי. ספרים אלה העניקו מענה לצמאון גדול בציבור לדבר ה' זו הלכה, ולהדרכה והשקפה.

בשנים שבהן כמעט לא היו ספרים תורניים בשפה עכשווית, וגם קיצורי הלכות לא היו בנמצא, היה ר' יואל הנחשון לכתוב חיבורים בנושאים רבים ומגוונים, אשר התחבבו על הציבור שומרי התורה והמצוות כולו, שהיה צמא להדרכה בדרכי התורה. מפליא לראות את הבקיאות המגוונת המתגלה בספרים, וכיצד ידע לקלוע לטעמו של הציבור, ולשלב בדבריו הלכה העולה מתוך עיון עמוק, יחד עם ציטוטים משובבי לב ממגוון רחב של מקורות.

בנושאים רבים הוא "מרא דשמעתא".

באישיותו הרב גונית דיבר אל כל שדרות הציבור, בהיותו מצד אחד ת"ח שרשיו נטועים בהיכלי קול תורה פוניבז' ומיר, ומשגיח בישיבות, ומצד שני מרביץ ישיבה לבעלי תשובה ואף מורם של בני נוח.

כמי שעמד בטבורה של תנועת התשובה, הוא כיוון בספריו גם לקהל הולך וגדל זה, אשר ביקש לו מדריך לחיים, כזה שיהיה זמין לו במדף בבית, והוא אכן מצא מים בדמות סדרת ספרי הרב יואל אשר דיבר אליו בשפה ברורה ונעימה, והמאהיבה את התורה על הלב.

הספרים: בן תורה וישיבה, בנין עדי עד, מדריך בהלכות תולעים, ממון כשר, בן יכבד אב, בית אבא, גוף ונשמה, סוכה כהלכתה, אדר ופורים, אבלות החורבן, השואה, מילי דברכות, ציון בית חיינו - הם חלק קטן מרשימה ארוכה של חיבורים אשר האירו והדריכו את קוראיהם ביד בוטחת בשבילי החיים היהודיים.

מאמרנו מבוסס על עובדות ומעשים שמסרו בני המשפחה, ונאספו ע"י נכדו ידידנו הרב פנחס שוורץ שליט"א, תשו"ח לו.

סמוך לכיכר השבת, (ולפלא היה כששנה אחרי שנפטר העבירוהו מקברו בהר המנוחות להר הזיתים וגופו היה שלם לגמרי ואפילו הצפורניים היו שלימות!)

בדור תהפוכות

רבי יואל דיבר הרבה על נסיונות התקופה ההיא, שהיה אז בושח להיות חרדי "אדוק", והיו נסיונות לא קלים. סיפר שבשנת ת"ח רמת רחל היתה מובלעת בידי הליגיונרים, ובשבת אחת כבשו אותה והגיעו טנדרים וג'פים מהקיבוצים וכו' דרך גאולה, ושאלו מי רוצה ליסוע? כל החברים עלו על הג'פים ונסעו, והוא לא עלה אתם, אבל מצד שני לא רצה להפסיד... אז הלך

תולדותיו

רבי יואל זצ"ל נולד בירושלים בסוכות שנת ת"ש, בן יחיד להוריו שהמתו שמונה שנים להולדתו. (תמיד אמר שהוריו בוודאי הצטערו בהמתנת כל אותם שנים עד שנולד, אבל לאחר מעשה הוא שמח בכך, שאם היה נולד בשנים יותר מוקדמות, היה בסכנה לצטרף בנערותו לאצ"ל או ללח"י כמו רבים רבים באותו הדור, והיה מתקלקל. ובכך שהתבגר בשנים יותר מאוחרות, זכה להשאר שומרי תורה ומצוות.)

אביו הר"ר אהרון שוורץ, שהיה יהודי ירא ושלם, שעלה מהונגריה לירושלים, הקים את חברת קובעי עיתים לתורה בבית הכנסת זכרון משה. לפרנסתו החזיק חנות לסריגה בגאולה

ברגל, כשעתיים וחצי! וכל החברים צחקו עליו 'כבר באנו מקודם'... זו דוגמה לנסיגנות שהיו אז. והוא עמד בהם בגבורה.

סיפר שבלומדו בישיבה קטנה, פנה אליהם יום אחד המגיד שיעור והכריז: דעו לכם שאתם בני התורה היחידים כיום, ואין עתיד לישיבות, אז בבקשה תחזיקו מעמד כדי שישאר מישהו... כבר בתור ילד למד רבות. בן דוד שני שלו שהכיר אותו מצעירותו סיפר שהוא סיים את כל חלקי משנה ברורה לפני הבר מצווה.

בהיכלי הישיבות

בצעירותו למד בישיבת קול תורה שם היה לתלמידים המובהק של מרן הגרש"ז אויערבך ושל המשגיח רבי גדליה אייזמן, בהם דבק כל ימיו.

בהמשך הגיע לישיבת פוניבז' שם דבק במיוחד במשגיח רבי יחזקאל, ואף בדרך פלא השיג מכשיר הקלטה, ממנו יצאו לימים חלק משיחות המשגיח, ואף שנים רבות לאחר מכן היה מתקיים בביתו וועד בו היו משמיעים את ההקלטות לציבור תלמידי המשגיח.

כבר בישיבה נודע כמתמיד עצום וסיים את הש"ס בהיותו בחור ומאז זכה לסיים עוד פעמים רבות.

בר בי רב דחצי שנה

כשהיה בחור למרות שהיה בן יחיד חזר הביתה בדרך כלל פעם בחצי שנה. וזה היה לשביעות רצון ההורים, כשאביו היה מגיע לבקר אותו היה מביא לו חבילה ולא הסכים לו ללוות אותו החוצה רק עד פתח הישיבה!

פעם אחת בא לבני ברק ובלילה בשתים עשרה ראה אותו שמתארגן לשינה, ובבוקר בשש בא שוב וראה שעוד ישן והוכיח אותו וכי בשביל זה שלחנו אותך לישיבה.. (למשפחתו הוא סיפר שמה שישן מוקדם היה בגלל שבאותו יום עשה סיום גדול והרגיש שצריך קצת מנוחה...)

פעם נקרעו לו המכנסיים בישיבה בפוניבז' ושזר חוט ברזל עד שחזר הביתה.

בישיבה היה רגיל ללמוד עד אחת בלילה עד שרבי חצק"ל הוכיח אותו שצריך לישון יותר מוקדם, ומאז היה הולך לישון בשתיים עשרה.

כבר בתור בחור בפוניבז' סיים את הש"ס, ובספריו הוא מספר אודות בחור שסיים את

הש"ס, וכמובן לא כתב שהיה זה הוא עצמו...

"כעת אני כבר בדף ז"

היה רגיל לחזור הרבה מאוד, והיו לו הספקים עצומים, במכתב להוריו הוא כותב:

"הבחורים אומרים שצריך לברך ברוך משנה הבריות עלי כי אני גומר כל כך מהר מסכתות". במכתביו הוא מבשר להם 'כעת גמרתי את יומא והתחלתי מנחות...', 'כעת אני כבר בדף ז', אלו היו החדשות שענינו אותם.

אחד מחבריו בישיבה סיפר שהיה מחזה שכיח שהיה עושה סיום קטן עם "לחיים" מידי שבוע בליל שישי.

תפילה במקום של תורה

כששהה בבית בבין הזמנים היה הולך להתפלל כל יום בקול תורה, שכבר היתה אז בבית וגן, והיה הולך לשם רגלי, נשאר ללמוד אחרי התפילה - וחוזר בסביבות הצהריים. בשבתות כנ"ל היה הולך ארבע פעמים לבית וגן!

(אגב, גם בשמחת תורה הוא היה נוסע לישיבת קול תורה, העדיף את האווירה שם על פני פוניבז').

מבחן אצל רבי לייזר יודל

באב תשכ"ב נשא את רעייתו תחי' לבית נוימן, בעלי המגדניה ברח' בן הלל.

מיד אחרי החתונה בא להבחן אצל רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל, אשר שאל אותו שאלות בכל הש"ס ולא הניח לו לענות, עד שאמר לו אתה לא יודע כלום.. הוא אמר לו אבל יש לי המלצות מהראשי ישיבות בפונב"ז, הוא אמר לו זה לא חכמה, כל רב ממליץ על התלמידים שלו... אם תקבל על עצמך ללמוד בישיבה בהתמדה שלושה סדרים אקבל אותך, הוא אמר לו 'אני שנה ראשונה...', אז תלמד בבית...

וכך בשנה ראשונה כל ערב היה לומד בביתו עם גיסו ר' אליעזר נוימן וסיימו יחד עשרים ושתיים מסכתות!

במיר היה מאריות שבחבורה. וזכה ללמוד בחברותא עם הגר"ח שמואלביץ זצ"ל במשך ארבע שנים (רבי חיים כתב לו הסכמה נלהבת לספר 'בן תורה וישיבה' ותיאר אותו: שקדן עצום).

הרבה שנים סיים את הש"ס מידי שנה, כשבכל יום למד שבע דפים, ולא עלה על יצועו עד

שהשלים את ההספק.

אחת החברותות שלו היה תלמידו הגר"מ רובין מהר נוף שבתור בחור באיתרי למד איתו אחרי מעריב בביתו.

הוא דרבן את תלמידיו גם כן להספיק ש"ס.

הרבצת תורה ויראה

בשנת תשכ"ז הוצע לו ללמד בישיבה שהקים רבי נח וינברג זצ"ל בתלפיות, ומורו ורבו הגר"ח שמואלביץ עודד אותו לכך, במשך זמן קצר שימש בישיבה אך תקופה קצרה לאחר מכן פרצה המלחמה והישיבה נסגרה. לאחר זמן מה לאחר מכן פתח רבי מרדכי אליפנט את ישיבת אתרי, והוא נקרא לכהן שם כמנהל רוחני, ופעל רבות בקרב תלמידיו ורומם אותם מאוד.

באותה תקופה נסמך להוראה, בין היתר על ידי עמיתיו רבני הישיבה הגאונים רבי מרדכי אליפנט רבי שלמה פישר רבי שמואל אויערבך ועוד.

לאחר מספר שנים עזב את איתרי לתקופה ושימש כמשגיח בכמה מקומות תורה חדשים: ישיבת הנגב, ישיבת אופקים, ישיבת אתרי בחדרה. בהמשך חזר לישיבת אתרי ולימד בה עוד שנים רבות.

בהמשך השנים התבקש מהגרש"ז אויערבך ורבי גדליה אייזמן לשמש כמשגיח בישיבת קול תורה אך בישיבת אתרי בקשו ממנו להשאר, הוא נועץ במורו ורבו הגרא"מ שך שהכריע לו להשאר.

היה מראשוני תנועת התשובה ורבים השיב מעוון, כאשר בשנת תשל"ה הקים רבי ברוך הורביץ שליט"א את ישיבת דבר ירושלים לבעלי תשובה, נקרא ללמד בישיבה, ומאז לימד שם עד סוף שנת תש"פ. וקירב רבים לאביהם שבשמים.

בישיבת אתרי

בחשון תשכ"ח נקרא לשמש כמשגיח בישיבת אתרי. לימים שאלו אותו - הרי הייתם צעירים כל כך ואיך לקחתם אחריות? הוא אמר היינו אבא ואמא, והורים זה בכל גיל...

בסעודה שלישית - בלי להודיע קודם - היו מגיעים פעמים רבות תלמידים ברגל מאיתרי לביתו במאה שערים, הם הרגישו ממש כמו אבא. והוא דאג להם, וליווה אותם הרבה שנים

לאחר מכן.

ישנם עשרות מכתבים מאותם תקופות שבחורים התייעצו איתו אחרי שעזבו את הישיבה.

כשהיה באיתרי היה נמצא שם כל היום, משחרית ועד הערב. והוא היה סמל של התמדה.

בשנה הראשונה (אולי שנה וחצי) ששימש כמשיגח בישיבת אתרי סיים - עם חברותות מהישיבה את כל הש"ס.

תלמידו הג"ר אריאב עוזר ראש ישיבת אתרי סיפר בהתפעלות כיצד בחנוכה היה יושב ולומד עד סמוך לשקיעה, ומיהר לביתו להדליק ועד שהתלמידים הספיקו לחזור מהדלקת הנרות בפנימייה הוא חזר כבר מביתו שבמאה שערים חזרה לבית צפפה!

והיה הולך מידי תקופה מביתו שבמאה שערים עד ישיבת אתרי שבבית צפפה בשבת רגלי כדי למסור שיחה בישיבה. הדרך לא היתה נעימה במיוחד, ערבים, כלבים, אך כל זה לא הפריע לו.

פעם הגיעה קבוצת בחורים אמריקאים שהיו יותר חלשים והרב אלפנט לא רצה לקבל אותם, ואמר לו שישים אותם במבנה אחר שהיה לישיבה ברוממה, והוא עזב את הישיבה והלך ללמד שם ביחד ידידו עם הרב אשר זליג רובינשטיין והיה איתם תקופה ארוכה וכולם הצליחו עד שהרב אלפנט קיבל את כולם.

העמידו תלמידים הרבה

הוא שיתף את תלמידיו בכתיבת הספרים, היו ספרים שהוציאו איתו ביחד את הספר והוא כתב על הכריכה את שמו ושמו - בלי תוספת הרב - ספר סוכה כהלכתה עם תלמידו הגרש"י גלבר שליט"א, וספר השואה עם תלמידו רבי יצחק גולדשטיין זצ"ל, חיבור נוסף שעסק בו בחברותא עם תלמידו רבי יצחק מרדכי רובין שליט"א הוא חיבור גדול על הלכות אבידה שלא יצא לאור עדיין.

זכה להעמיד תלמידים רבים בישיבות בהם שימש כמשיגח, והיה מקרב כל אחד באופן אישי בשיחות אישיות, בלוייה אמר הג"ר אריאב עוזר שהם חייבים לו את חייהם הרוחניים. במהלך ימי השבעה הגיעו רבים עם סיפורים איך שבזכותו הם היום בני תורה ויראי שמים משיחות ששמעו ממנו או משיחות אישיות שהושפעו ממנו.

שעבר.

היה יושב בבית הכנסת מאחורה והרב אלישיב ביקש ממנו לשבת בספסל הראשון.

כן זכה לשמש את מורו ורבו הגרש"ז אויערבך והביא בספריו הרבים מאות מפסקיהם.

עשות ספרים

כבר מצעירותו כתב דפים (סטנסיל) בענינים שונים בהלכה ובאגדה בשפה ברורה ובהירה, שהופצו בישיבות.

רבי יואל נודע כמחבר פורה ביותר, כאשר ספריו זכו להצלחה רבה והתאהבו על כל שדרות הציבור, הם נמכרו בחנויות ובפרט בחנות הסריגים המשפחתית ברח' מלכי ישראל, וכן במסגרת ספריית "בני תורה קעסט לייבוביץ".

רוב הספרים שכתב היה כשאו עדיין לא חוברו ספרים על אותו נושא.

סיפר בנו שבפורים משולש אחד היו לו שלשה ימים פנויים שלא היה בישיבת אתרי וכתב ספר מיוחד על עמל התורה "יגעת ומצאת" בתוך שלשה ימים אלו..

בשנת תשל"ח כתב את ספרו הראשון "בן תורה וישיבה" שהפך לרב מכר, והופצו ממנו אז עשרות אלפי עותקים, מאז ועד סוף חייו כתב קרוב לשלוש מאות (!) ספרים וחברות שנדפסו, מלבד עוד חיבורים רבים וכן שיחות ושיעורים שנשארו עדיין בכתב ידו.

טהרת המאכלות

היה ראשון המעוררים בדורינו על החרקים במזון, (כבר בצעירותו בישיבת פוניבז' היה מהאחראים על כשרות המטבח בישיבה, ומאז כל חייו עורר על הדבר) וכתב ספרים רבים

היה מקובעי הצורה בעולם הישיבות, כאשר הכניס בישיבתו "סדר הלכה" דבר שלא היה מוכר עד אז.

בעולם בתשובה

מתחילת תנועת התשובה אחרי מלחמת יום כיפור היה מגדולי המחזירים בתשובה, ורבים השיב מעוון. הן בישיבת דבר ירושלים, והן בהרצאות ושיעורים רבים, וביחס אישי עם יחידים רבים. בהלווייתו קם יהודי מעולי רוסיה וניגש לרמקול באומרו שהוא חב לרב את כל חייו היהודיים.

היה בחור חילוני שהגיע אל החנות שהחזיק והתחיל להתקרב לתשובה, הוא קירב אותו והיה הולך לבקר אותו בישיבת מחנה ישראל בה הלך ללמוד, והיה מארח אותו על שולחנו, והיום הוא יהודי צדיק יר"ש ומחזיר בתשובה בעצמו.

מאז שעבר דירה למעלות דפנה בכל ליל שבת היה מזדרז לסיים את הסעודה מוקדם והיה הולך למשפחת להנר שם היו מתארחים קבוע הרבה עולים מרוסיה, ואחרים שהיו באים לשם במיוחד לדרשה והיה מדבר בפניהם, במשך הזמן הוא למד הרבה מילים ברוסית שיהיה להם קל להבין אותו, ואחרי השיעור (וגם באמצע) היו שואלים הרבה שאלות באמונה וביהדות והוא היה מסביר בסבלנות. וקירב אותם מאוד.

בצלם של גדולי ישראל

התגורר ברחוב סלנט קרוב למרן הגר"ש אלישיב והיה קרוב אליו מאוד, דיבר איתו בלימוד וכתב הרבה מפסקיו בספריו.

הנכד ר' אריה אלישיב העיד שזקנו היה קם מפני רבי יואל קימה של הידור בכל פעם

במפעל חסלט

קדושה

בלוייה סיפרו שלא הכיר את בנות המשפחה, גיסותיו כלותיו, כשהגרש"ד פינקוס זצ"ל שמע מזה היה בהתפעלות גדולה מאוד, ולא נרגע מזה זמן רב.

כמו כן לא הסתכל במראה. קרוביו הביאו לו פעם כובע המבורג במצב חדש והוא השתמש בו. לאחר זמן נפגשו ביארצייט, ושאלו אותו איך הכובע? הוא אמר 'לא יודע', הם התפלאו ואז התברר שאינו מסתכל במראה...

רוב שנות חייו היה צם שובבי"ם ובה"ב וער"ח קבוע. וכן תענית חלום, אחד מבנותיו שחלמה חלום מפחיד, אמר לה שהוא בין כה צם היום והוא יצום בשבילה.

גורל הגר"א

פעמיים סיפר שעשה גורל הגר"א, כשהוצע לו לשמש כמשגיח בשיבת אתרי חדרה, והתלבט האם לעבור לשם עם כל בני המשפחה, עשה גורל הגר"א ויצא לו טפכם ונשיכם ומקניכם ישבו פה ואתם תצאו חלוצים.

התמדה - ניצול הזמן

כבר בצעירותו היה מתמיד עצום, הגר"ח שמואלביץ כותב עליו "שקדן עצום!" הוא לא בזבז רגע. ולא יכל לראות את ילדיו \ נכדיו בביתו מתבטלים. כשראה את אחד מבניו כשהיה בחור מתבטל בבין הזמנים, אמר לו שמעכשיו יתחיל לעבוד כמה שעות במגדניה המשפחתית (מגדניית נוימן).

שמתחתנים לבית שמש, הג"ר ראובן אלבו שלח רבים מתלמידיו לשם.

את בניו שלח לגור במקומות שיכולים לחזק באידישקייט, בנו הגדול שלח לשכ' רמות כשהיתה חילונית, השני באופקים, והשלישי בנס ציונה, וכן חתניו בזכרון יעקב ובכפר אליהו ליד גדרה, ואכן כולם פעלו רבות בחיזוק התורה במקומות מושבותיהם.

כשילדיו התחתנו והיה ספק איפה לגור, אז כתב חיבור "נצא השדה" בו מרחיב על החשיבות הגדולה לצאת אל ערי השדה ולהגדיל תורה ולהאדירה.

כמה שמח שיש לו נכדים רבים בפריפריה, בעפולה ובכרמיאל וכו' והיה משתבח בזה בכל הזדמנות...

יראת השם היא אוצרו

היה זריז מאוד מאוד לא דחה אף דבר ומה שיכל עשה הרבה לפני שהגיע.

כשהיה ילד בגיל שלוש נסע עם הוריו ברכבת ועפה לו הכיפה מהחלון ובכה כל הנסיעה.

כשנהיה בר מצווה וחשב על המשמעות של עבירות שכל מעשה שלו נרשם ונכתב ומעכשיו הוא אחראי על מעשיו, חצי שנה היה בפחד מהמחשבה הזו, וכל הזמן חשב על זה, אחרי חצי שנה "נרגע" מהלחץ שהיה בו.

אשתו תחי' ספרה שבשנותיו האחרונות לפני השינה ממש, אחרי שהתארגן לשינה היה הולך כמה דקות לסלון, ובהמשך ראתה שאמר כל יום וידוי לפני השינה.

בנושא, ואף הקים מכון לכשרות המזון, ומסר מאות רבות של שיעורים בענין.

כשהוקם בגוש קטיף מפעל חסלט לירקות ללא חרקים הצטרף אליהם, תרם מהידע הרב שצבר, ואף נתן הכשר למוצרי המפעל, וטרח לבקר לשם לעיתים תכופות. כמו כן סייע בהקמת מפעל "כי טוב" ועוד, פרסם מכתבים רבים בעיתונות ועורר והזהיר על הדבר.

ת"ח רבים קנו את ספריו, בהם מרן הגר"ח קניבסקי (שקנה ממנו כמה וכמה ספרים ואף שלח לו מכתב ארוך בן שני עמודים עם הערות רבות על כל ספרו על הלכות סוכה, במכתב הוא כותב "לכב' ידידי שליט"א י"שר כוחו על ספריו, עיינתי בהם קצת..." ואז רושם הערות על כל הספר) הגר"ע יוסף, הגר"ח פ"ש יינברג, רבי שריה דבילצקי ועוד.

ספרים רבים עוסקים בנושאים שאחרים לא עסקו בהם, כמו "מדריך תורני לאומנות", בו הוא מבאר להלכה מה מותר לצייר ומה אסור, פיסול המותר והאסור, ואומנויות שונות. וכמו"כ ספרים רבים חוברו כמענה לבקשת אנשים שפנו אליו שיכתוב על הנושא.

אחריות על כלל ישראל

בהלוייה הזכיר בנו שהוא תמיד הרגיש שהוא בסך הכל חייל פשוט אבל חשב כרמטכ"ל, הוא חשב על כלל ישראל כל הזמן, הוא הרגיש אחריות על הכלל, ועשה כל מה שביכולתו.

כשהיו בירושלים אירועי תועבה לא ידע את נפשו ואחזו שצריך למחות על זה, אף שדעתו לא נשמעה בציבור, הוא עצמו היה צם באותם ימים על חילול כבוד שמים.

רבים היו הדברים שעסק בהם.

אהבת כל ישראל היתה לו. בצעירותו היה לוקח את ילדיו בשבתות להתפלל מדי פעם בבתי כנסת ספרדים, "כדי שירגישו שכולם חלק מכלל ישראל".

נצא השדה

הוא היה ממיסדי ההתיישבות החרדית בבית שמש, (ר' משה אבוטבול היה תלמידו מאיתרי והוא סייע לו). רבי יואל הלך בין מרביצי תורה ושכנע אותם לשלוח תלמידים

מלמד תורה לעם שבשדות

דקדוק הלכה

שאלוהו איך יש לו אומץ לפסוק הלכות, ואמר שכל השאלות בבית ר' חיים שמואלביץ היה שולח אליו.

כל חייו היה מתפלל בנץ החמה. כאשר שמע מהגר"י קמינצקי זצ"ל שיש דעות שאין מסורת על תרגולי הודו מאז עד סוף ימיו לא אכל בשר הודו.

בוגר מאתרי זוכר שהיה לידו ביום כיפור וראה שהיה לו צמר גפן ביום כיפור שלא יבלע את הרוק.

הוא נזהר מאוד בכל פרט ודקדוק בהלכה, גם בימי חוליו הקפיד על השרוולים שיכניסו לו את הימין קודם, ועל נטילת ידים אחרי שינה (ביום!) ועל גוף נקי.

את הצפורניים תמיד שמר בנייר בתוך קופסא מיוחדת לשרוף, יום לפני פטירתו גזר העובד הזר את צפרניו ושם בנייר בפח, והוא סימן לו 'לא', והוציאו והניחו בקופסא.

כשועד הישיבות הדפיס גמרות עם ציור של חמה, הוא שיגר מכתב לוועד הישיבות עד שהדבר תוקן.

בשנה האחרונה כשהודיעו לו שמקנת בו מחלה, מיד עמד וברך דיין האמת, כדין השומע בשורה שאינה טובה.

עד רגעיו האחרונים הקפיד על כל דקדוקי ההלכה. נטל עמו לבית החולים ספר מעבר יבוק, כדי להפרד מן העולם כראוי. אמר שאינו מפקד מהמוות, מפני שכל החיים הוא מתכוון לכך. תנצב"ה.

אהרן שליט"א שדר שם) לשמחות במשפחה הסכים להגיע רק אם יהיו לו יותר משה שיעורים, כי זה כבר היה לו בירושלים, וכך שהיה מגיע לשבת לשמחה היה מדבר בין מנחה למערב, אחרי הסעודה, ובבוקר בנץ היה עושה סיבוב בבתי כנסיות, אחד לפני התפילה, ומשם לבית כנסת אחר בין קריאת התורה למוסף, ומשם לבית כנסת אחר אחרי התפילה, ואחר כך חוזר ל"אופרוף" של הנכד, ואחר כך דרשה בקידוש, ואחרי צהרים דרשה לנשים, ובסעודה שלישית בישיבה קטנה...

בני נח

אחרי שנים רבות שעסק בקירוב רחוקים ובהעמדת תלמידים בישיבות התחיל לעסוק בשבע מצוות בני נח, על פי דברי התוספות בחגיגה יג (ד"ה אין מוסרין) שמצווה ללמד שבע מצוות בני נח, הוא כתב מספר ספרים על שבע מצוות בני נח שתורגמו לשפות רבות.

[כותב השורות שאל אותו פעם על ענין הפצת שבע מצוות בני נח, זאת מנלן, והשיב בשנינות: הנך אומר זאת כל יום. "הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו". כמו"כ אמר שהגרש"ז איערבך הסכים על ידו בענין זה].

הוא נולד בסוכות ותמיד הרגיש שיש לו שייכות לענין של שבעים פרים לכפר על אומות העולם, והיה רגיל לדבר שעם ישראל צריך להיות אור לעמים, (הוא כמובן חיבר ספר בשם הזה) ללמד אמונה לעולם. הוא גם חיבר סידור תפילה לבני נח.

כל רגע ממש ניצל ללימוד, בכל השמחות שהיה הולך במשפחה וכו' היה לוקח ספר איתו, לחתונות בדרך כלל לקח ערוך השולחן (היה לו מהדורה בגודל קטן). גם באוטובוס היה לומד או כותב. תמיד הלך עם ספר. בשנים האחרונות היה לו "קביעות" בשמחות של המשפחה עם אחד מנכדיו שישב לידו במזרח והיה עובר איתו על השאלות של "עיון הפרשה".

שמירת הלשון

שמר על פיו בצורה מופלאה ולא דיבר על אחרים. לא הסכים לספר לבני משפחתו אפילו כשהזיקו לו ופגעו בו.

זהירות בממונות

כשהיה ילד טיפס על איזה גג ונשברו רעפים. הבית היה שייך למשפחה בשם 'כהן', וכשגדל שלח להרבה אנשים שחשב שהם קשורים למשפחת כהן ההיא עם עשרים לירות! בנו הגדול גילה את הדבר כשראה שהחזירו את המעטפות באומרים שזה לא הם.

בצוואה יש רשימה של אנשים לבקש מחילה. היה אחד ששכר ממנו דירה, ושילם בדולרים לא לפי היציג, ולפי החוק - דינא דמלכותא - היה צריך לשלם לפי היציג ואם כן יש לחשוש שאולי שלמו יותר, והוא נפטר, וחיפש אחרי היורשים, בתחילת ה"שבעה" הגיע הרב אמיתי בן דוד, וסיפר שהכיר את השוכר וכך בס"ד יבקשו מחילה.

לא הסכים לקנות בהקפה, ותמיד שילם מיד, פעם אחת התברר לו ששלמו פחות כמה אגורות במכולת העיר את אחת מבנותיו ושלח אותה למכולת.

אחריות על הציבור - הוכיח תוכיח

מסר אלפי שיחות ושיעורים בכל מקום שהיו קוראים לו. אמר לנכדו (כשהיה בן שמונים!) אם יקראו לי מהצפון או מהדרום אני מוכן ללכת מיד!

הרבה שנים היה הולך לעשות ראש השנה או יום כיפור בקיבוצים להתפלל איתם ולדרוש להם.

בכל שבת שהיה מגיע לאופקים (אצל בנו רבי